Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle

HE 203/2017 vp - Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sotilastiedustelusta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Yleistä

Suomen turvallisuusympäristö on viime vuosina merkittävästi muuttunut ja monimutkaistunut. Turvallisuuteen kohdistuvat vakavimmat uhat ovat usein kansainvälistä alkuperää tai niillä on kytköksiä Suomen rajojen ulkopuolelle. Tiedonkulku ja yleinen kanssakäyminen ovat puolestaan siirtyneet suureksi osin siirtynyt tietoverkkoihin. Esimerkiksi sotilastiedustelun kohteena olevien ulkovaltojen asevoimien johtaminen tukeutuu entistä enemmän yleiseen tietoverkkoinfrastruktuuriin. Toimintaympäristön muutoksen vuoksi Suomen sotilastiedustelun mahdollisuudet kerätä tiedustelutietoa ovat heikentyneet.

Puolustusvoimille lakisääteisten tehtävien toteuttaminen edellyttää sotilastiedustelujärjestelmää, jolla kyetään seuraamaan turvallisuusympäristön kehitystä ja tuottamaan strateginen ja operatiivinen toimintaympäristötietoisuus ja sitä koskevat arviot valtion ja Puolustusvoimien johdon päätöksenteon tueksi. Järjestelmä antaa valtionjohdolle ennakkovaroituksen sotilaallisten uhkien kehittymisestä, mikä mahdollistaa valtionjohdon oikea-aikaisen päätöksenteon ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen johtamisen.

Sotilastiedustelulainsäädännöllä pyrittäisiin poistamaan monin paikoin puutteellinen asiantila, joka tiedustelutoimintaa nykyisin rasittaa ja samalla saattamaan Suomen tiedustelulainsäädäntö vastaamaan yleiseurooppalaista tasoa. Sotilastiedustelulainsäädäntö parantaisi Puolustusvoimien tiedonhankintaa Puolustusvoimien tehtäviin liittyvistä vakavista kansainvälisistä uhista ja muista varautumisen kannalta merkittävästä tiedosta siten, että Puolustusvoimilla olisi toimivaltuudet henkilötiedusteluun ja tietojärjestelmätiedusteluun sekä tietoliikennetiedusteluun.

Niin ikään sotilastiedustelulainsäädännön tarkoitus olisi mahdollistaa tiedonhankinta Euroopan unionin avunantolausekkeen mukaisessa kansainvälisessä yhteistoiminnassa. Sotilastiedustelulainsäädännön toimivaltuuksin puolustusvoimat pystyisi hankkimaan ennakolta tietoa kansainväliseen yhteistoimintaan osallistumiseen liittyvistä seikoista, ennen kuin päätös osallistumisesta Suomen rajojen ulkopuolella suoritettavaan operaatioon tehdään. Hankittavilla tiedoilla pyrittäisiin tuke-

maan myös muita suomalaisia viranomaisia näiden kansainvälisessä toiminnassa.

Puolustusvoimista annetun lain 2 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan Puolustusvoimien tehtävänä on osallistuminen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan. Kriisinhallintaoperaatioissa sotilastiedustelu tuottaa suomalaisten kriisinhallintajoukkojen toiminta-alueen toimintaympäristötietoisuutta kansallisen päätöksenteon sekä kriisinhallintajoukkojen omasuojan ja toiminnan suunnittelun tueksi. Sotilastiedustelulaki mahdollistaisi paremmat edellytykset tietojen hankkimiselle etenkin kriisinhallintaoperaation alueen olosuhteista ja suomalaisten kriisinhallintajoukkojen turvallisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Sotilaallisessa kriisinhallintaoperaatiossa suoritettava tiedonhankinta olisi tapahduttava kriisinhallintaoperaatiota johtavan organisaation määräysten ja ohjeistuksen mukaisesti.

Sisäisen laillisuusvalvonnan järjestelyt puolustusvoimissa

Puolustusvoimien asessorin johtama puolustusvoimien sisäinen laillisuusvalvonta valmistellaan ja toteutetaan pääesikunnan oikeudellisen osaston laillisuusvalvontasektorilla. Käytännössä tehtävää toteutetaan mm. tarkastuksin, kanteluita käsittelemällä ja raportoinnin kautta esiin nousevia kysymyksiä selvittämällä.

Sotilastiedustelun vahvennettu sisäinen laillisuusvalvontatehtävä edellyttää pääesikunnan oikeudellisen osaston laillisuusvalvonnan lisäresursointia. Jo hallituksen esitysten valmisteluvaiheessa on puolustusvoimien sisäisin toimenpitein kohdennettu yksi tehtävä suunnittelemaan sotilastiedustelutoimintaan kohdistuvan sisäisen laillisuusvalvonnan menettelytapoja, prosesseja ja ohjeistusta. Kyseinen tehtävänhoitaja osallistuu myös toimijoiden oman ohjeistuksen ja koulutuksen suunnitteluun ennakollisen laillisuusvalvonnan näkökulmasta. Sotilastiedustelun tulevien toimivaltuuksien käytön tehokas valvonta edellyttää kuitenkin puolustusvoimien sisäiselle laillisuusvalvonnalle vielä tämän lisäksi sekä oikeudellista lisäresurssia että teknistä osaajaa, jotta valvontaa voidaan suorittaa tehokkaasti siten, ettei valvoja ole yksinomaan valvottavalta saatavan tiedon varassa.

Esimiesvalvonnan rooli on erityisestä sisäisestä laillisuusvalvonnasta huolimatta erityisen korostunut. Viime kädessä sotilastiedustelun toimijoiden jatkuva ja konkreettinen esimiesvalvonta pystyy nopeimmin ja ennen virheen tapahtumista havaitsemaan mahdolliset puutteet suunnitellun toiminnan lainmukaisuudessa. Osaltaan yksittäisten tiedustelumenetelmien käyttöön liittyvää oikeudellista harkintaa on vahvennettu myös siten, että oikeusturvan kannalta merkittävimmät toimenpiteet ovat mahdollisia vain tuomioistuimen lupaharkinnan jälkeen.

Lopuksi

Ehdotettava laki sotilastiedustelusta luo selkeän oikeudellisen perustan sotilastiedustelun tehtäville, niiden suorittamiselle ja tiedustelussa käytettäville toimivaltuuksille normaalioloissa. Tiedustelulainsäädäntöä koskeva kokonaisuus on merkittävä edistysaskel sotilastiedustelun

aseman ja perustan selkeyttämisessä. Hallituksen esitys on valmisteltu tiiviissä yhteistyössä pääesikunnan kanssa, mikä on ollut ensiarvoisen tärkeää ja erinomaista.

Pääesikunta korostaa pitävänsä sotilastiedustelua koskevaa lainsäädäntöä välttämättömänä ja katsoo, että operatiivinen tarve huomioiden sääntely tulisi saada voimaan mahdollisimman pian.

HE 202/2017 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi

Esityksen keskeisimpänä tavoitteena on parantaa kansallista turvallisuutta ja yhteiskunnan mahdollisuuksia suojautua siihen kohdistuvilta vakavilta uhkilta luomalla säädöspohja suomalaiselle tiedustelutoiminnalle. Pääesikunta katsoo, että toimintaympäristön muutoksiin on vastattava saattamalla viranomaisten toimivaltuudet ajantasaisiksi myös Suomessa. Hallituksen esityksestä ilmenevästi suojelupoliisin tiedonhankinta on tällä hetkellä käytännössä pitkälti ainoastaan julkisten lähteiden ja kansainvälisen tietojenvaihdon varassa, mitä ei voida nykyisessä turvallisuusympäristössä pitää riittävänä.

Pääesikunta on osallistunut siviilitiedustelulainsäädäntöä valmistelleen työryhmän työskentelyyn ja esittäneensä näkemyksiään lakiehdotuksesta pääosin jo sen valmisteluvaiheessa.

Hallituksen esityksen mukaan tiedustelutoimivaltuuksien eli henkilötiedustelun ja tietojärjestelmätiedustelun käyttö mahdollistettaisiin sekä ulkomailla että kotimaassa. Pääesikunta pitää lähtökohtaa perusteltuna, sillä toimivaltuuksien tulisi mahdollistaa riittävän tehokas ja kattava tiedonhankinta vakavimmista kansalliseen turvallisuuteen kohdistuvista uhkista riippumatta uhkan maantieteellisestä sijainnista. Sotilastiedustelulainsäädäntöä koskevassa hallituksen esityksessä päädyttiin vastaavaan ratkaisuun.

Hallituksen esityksen mukaan tietoliikennetiedustelun teknisenä toteuttajana toimii Puolustusvoimien tiedustelulaitos. Tietoliikennetiedustelun tekninen toteuttaja olisi näin ollen sekä siviili- että sotilastiedustelun osalta Puolustusvoimien tiedustelulaitos, joka vastaisi tiedustelun edellyttämän teknisen kyvyn ja teknisten järjestelmien rakentamisesta ja hallinnoimisesta myös suojelupoliisin puolesta. Teknistä toteutusta koskevien ratkaisujen osalta on syytä välttää päällekkäisten ja kaksinkertaisten järjestelmien luomista. Siviilitiedusteluviranomaiselle toteutettavan tietoliikennetiedustelun teknisen toteutuksen kustannuksia ja henkilöresurssivaikutuksia tarkastellaan yhteistyössä suojelupoliisin kanssa.

Hallituksen esityksen mukaan suojelupoliisin olisi toimittava yhteistyössä sotilastiedusteluviranomaisen kanssa tiedustelun tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi sekä annettava sotilastiedusteluviranomaiselle tässä tarkoituksessa tarpeellisia tietoja sen estämättä mitä salassapitovelvollisuudesta säädetään. Sotilaalliset tai Suomen kansalliseen turvallisuuteen kohdistuvat uhkat eivät välttämättä ole itsestään selvästi

sotilastiedustelun tai siviilitiedustelun tiedonhankinnan ensisijaisia kohteita. Viranomaisten yhteistyöllä varmistutaan siitä, että sotilastiedusteluviranomainen sekä siviilitiedusteluviranomainen ovat riittävällä tasolla tietoisia toistensa toteuttamasta tietojenhankinnasta niin, etteivät esimerkiksi suoritettavat tiedusteluoperaatiot vaarantuisi tai estyisi toisen viranomaisen toiminnan takia. Pääesikunta pitää tärkeänä, että puolustusvoimien ja suojelupoliisin välinen yhteistyö tulee jatkossakin olemaan hyvää ja saumatonta.

Pääesikunnan näkemyksen mukaan siviilitiedustelulakityöryhmän mietintö on kokonaisuutena arvioiden varsin perusteellinen ja kattava, ja antaa siten hyvät lähtökohdat siviilitiedustelua koskevalle lainsäädännölle. Edellä todetusti pääesikunta korostaa pitävänsä siviilitiedustelua koskevaa lainsäädäntöä välttämättömänä ja katsoo, että sääntely tulisi saada voimaan mahdollisimman pian.

Juho Melaluoto
Sotilaslakimies
Oikeustieteen maisteri